

Analiza pokretnih arheoloških nalaza iz crkvenog kompleksa i nekropole manastira Gračanice kod Valjeva

Cilj analize pokretnog arheološkog materijala sa lokaliteta Gračanica, kod Valjeva bio je uočavanje sličnosti i razlika, kao i nalaženje analogija sa materijalom iz vremena 15-19. veka konstatovanim na prostoru Srbije. Ukupno je obrađeno 69 nalaza koje smo podelili u dve grupe: nalaze konstatovane u okviru nekropole i nalaze pronađene na ostalim lokacijama oko crkve. U prvoj grupi je konstatovano ukupno 15 nalaza koje čine dugmad, ekseri, novac, fragmenti keramike i stakla, epitrahilj, životinjske kosti i kamene alatke – sileksi. Sudeći po osnovnim karakteristikama, materijal sa lokaliteta Gračanica uglavnom se ne razlikuje od nalaza sa ostalih lokaliteta iz srednjeg veka sa kojima su poređeni. Nalazi potvrđuju vreme života crkvenog kompleksa koje se vezuje za period od 15. do 19. veka.

Uvod

Crkva u Gračanici (slika 1) posvećena je Sv. Arhangelu Mihailu, nalazi se u selu Tubravić, na ušću reke Sušice u Jablanicu, nedaleko od Valjeva.

Kao manastir, Gračanica se pominje u turskim popisima iz 1560. godine, ali pojedini grobovi i delovi konaka u neposrednoj blizini svedoče da crkva potiče iz 15. veka. Arheološkim iskopavanjima koja su vršena samo u porti crkve otkriven je veći broj grobova i ostaci konaka iz 15. i 18. veka. Sadašnja crkva sagrađena je nakon Drugog srpskog ustanka. Pored crkve nalazi se srednjovekovna nekropola na kojoj su se, prema istorijskim izvorima, sahranjivanja odvijala u četiri faze: prva odgovara

vremenu izgradnje crkve, druga vremenu obnove Pečke Patrijaršije (XVI vek), treća vremenu austro-ugarske okupacije i četvrta obuhvata grobove 19-og veka (Đuriić-Srejić *et al.* 1997).

Zbog izgradnje hidroakumulacije Stubo-Rovni, tokom 1987. godine sprovedena su arheološka iskopavanja lokaliteta u okviru projekta *Zaštitno istraživanje Jablanice*, Centra za arheološka istraživanja Filozofskog fakulteta u Beogradu i Zavoda za zaštitu spomenika kulture u Valjevu. Istraživanje je obuhvatilo prostor oko crkve uključujući i nekropolu (slika 2). Na nekropoli je konstatovano 118 grobova, koji se datuju u period od 15. do 19. veka, od čega je 19 imalo nadgrobne spomenike. Pronađeno je i 69 pokretnih nalaza.

U ovom radu dat je detaljan opis pokretnih arheoloških nalaza nađenih prilikom zaštitnih iskopavanja nekropole 1987. godine i urađena kontekstualna analiza. Na osnovu dobijenih rezultata i analogija sa nalazima sa obližnjih lokaliteta, kao i ostalih srednjovekovnih lokaliteta tog tipa na području Srbije, razmotreno je datovanje crkve i nekropole sa arheološkog stajališta.

U istraživanju je korišćena originalna terenska dokumentacija koja je obuhvatala terenski dnevnik, grobne zapisnike i C kartone (kartone za posebne nalaze). Nakon prikupljanja podataka o konstatovanim pokretnim nalazima, uzimajući u obzir njihovu preciznu lokalizaciju, materijal je upoređen najpre sa sličnim nalazima sa obližnjih lokaliteta, a potom i sa nalazima sa ostalih lokaliteta na prostoru srednjovekovne Srbije.

Opis nalaza

Grobovi u okviru nekropole raspoređeni su u sektoru 1 i 2 (slika 2), pa tako u sektoru 1 imamo slabu koncentraciju grobova, svega 14 neravnomerno raspoređenih, dok u sektoru 2 nalazimo preostale, koncentrisane uz temelje crkve i kapele, kao i iznad ovih objekata. Najviše grobova, njih 77, beležimo

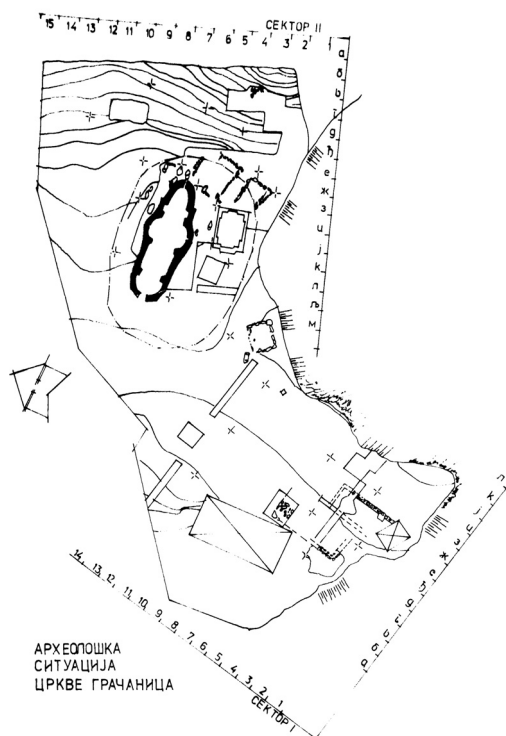
Marija Nešković (1991), Zlatibor, Čolovića brdo 38, učenica 2. razreda Užičke gimnazije

MENTOR: Vladimir Pecikoza, ISP

Slika 1.
Crkva u Gračanici
(foto: Milan Marković)

Figure 1.
Church in Gračanica
(photo: Milan Marković)

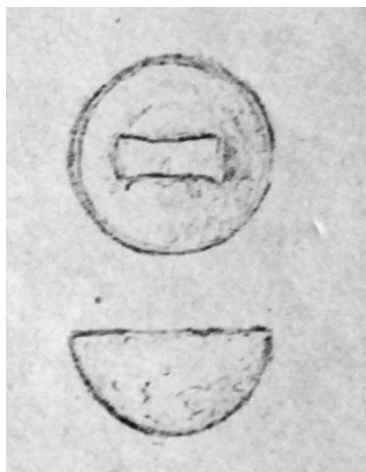
Slika 2. Osnova crkve u Gračanici

Figure 2. Base of church in Gračanica

jugozapadno od crkve, dok je 15 raspoređeno uz temelj kapele. Ukupno je obrađeno 69 nalaza koje smo podelili u dve grupe: nalaze koji su konstatovani u okviru nekropole i nalaze pronađene na ostalim lokacijama oko crkve. U prvoj grupi je konstatovano ukupno 15 nalaza koje čine dugmad, ekseri, novac, fragmenti keramike i stakla, epitrahilj, životinjske kosti i kamene alatke – sileksi. Pronađena dugmad su loptastog oblika, na tankoj peteljci, prečnika 1.5-2.8 cm, izrađena od različitog materijala (slika 3). Ukupno su nađena tri dugmeta: pozlaćeno dugme u grobu 9, u predelu donjeg dela grudnog koša skeleta, srebrno dugme u grobu 7, u donjem delu lobanje sa leve strane i bronzano dugme u grobu 113.

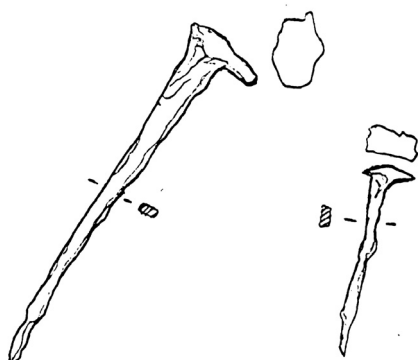
Konstatovani ekseri su četvorostrane profilacije sa iskucanom, pločasto-proširenom glavom, dužine 6.5-8.9 cm (slika 4). Dva su pronađena u grobovima 27 i 67, dok je jedan nađen u grobu 25.

Od numizmatičkog materija u okviru nekropole pronađena su dva nalaza: srebrni ugarski novčić i venecijanski zlatni dukat. Ugarski novčić je konstatovan u grobu 63 i na aversu je predstavljena Patrona, a na reversu se prepoznaju delovi grba, koji su usled oštećenja nečitki. Venecijanski dukat je nađen u grobu 104. Na aversu je predstavljen dužd kako kleči i drži krst ispred Svetog Marka koji stoji, dok na reversu prepoznajemo predstavu stojećeg Hrista u Mandorli. Na aversu dukata piše I. M. VENET Û DUX Û LUDOV. MANIN, a na reversu SIT. T. XPE. DAT. Q. TV. RERGIS. ISTE DVCA (slika 5).

Slika 3.
Dugme loptastog oblika (crtao Miloš Novaković)

Figure 3. Round button (drawn by Miloš Novković)

Slika 4.
Ekseri četvorostane profilacije (crtao Miloš Novaković)

Figure 4. Nail (drawn by Miloš Novaković)

U okviru groba 105 nađeni su fragmenti keramike, a u grobu 97 fragmenti stakla. Konstatovani su i dva sileksa u grobovima 4 i 60 i životinjska kost u grobu broj 12. Ostaci zelene tkanine nađeni su u grobu 104. Najviše pokretnih nalaza pronađeno je u grobu 101. Tu su pored komada epitrahilja pronađeni blokeji, koštice trešnje i vlasi kose. U drugoj grupi nalaza konstatovanoj u okviru kompleksa cr-

Slika 5. Venecijanski dukat i srebrni novčić (crtao Miloš Novaković)

Figure 5. Venecian ducat and silver coin (drawn by Miloš Novaković)

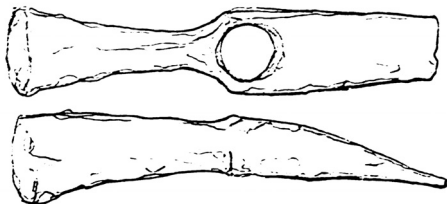

Slika 6. Poluloptasto dugme (crtao Miloš Novaković)

Figure 6. Semi-round button (drawn by Miloš Novaković)

kve i kapele, možemo izdvojiti nekoliko podgrupa: nakit, predmete za svakodnevnu upotrebu, predmete koji su korišćeni kao oružje, predmete kućne arhitekture, crkvene predmete, predmete posebne namene, novac, lule, fragmente keramičkih i staklenih posuda. U okviru metalnih nalaza, nakita, u blizini groba 27 pronađeno je jedno, bronzano poluloptasto dugme sa nejednakim ušicama (slika 6).

Od predmeta koji se koriste za svakodnevnu upotrebu pronađeni su: čekić, gvozdена alatka, metalna traka, gvozdена alatka sa sečivom, predica, klin i svrdlo. Čekić je pravougaonog oblika, blago se proširuje ka gornjem delu, dok se na jednoj njegovoj strani nalazi deo za sečenje (slika 7).

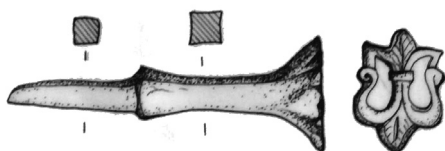

Slika 7. Čekić pravougaonog oblika (crtao Miloš Novaković)

Figure 7. Hammer (drawn by Miloš Novaković)

U grobnjoj raci 26 pronađena je gvozdена alatka, a ispod kamene konstrukcije uz istočni zid nađena je šira metalna traka od gvožđa. Gvozdена alatka sa sečivom (srp) nađena je uz zapadni profil, a gvozdена drška pronađena je kod ostataka istočnog zida u ruševinama. Predica od gvožđa, stilizovana u obliku lire konstantovana je uz same zidove crkve. Klin sa ukrasnom glavom (krin) napravljen je od bronzе i oblikom podseća na trubu, dok mu je glava u obliku sidra (slika 8). Pronađeno svrdlo se sastoji iz dva dela, tela u vidu gvozdene šipke i drvenog dela za okretanje, koji kod ovog primerka nedostaje. Ima oštre, poluzabraždene ivice i polygonalan presek.

Od predmeta koji su korišćeni kao oružje nađena

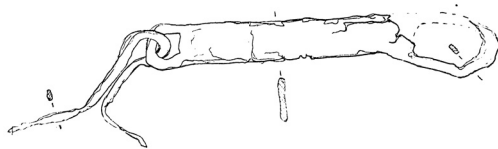
Slika 8. Klin sa ukrasnom glavom (crtao Miloš Novaković)

Figure 8. Wedge with ornamental head (drawn by Miloš Novaković)

je i gvozdена strelica sa vrhom listolikog oblika, u jami ispod grupe kamenja, dok je oroz puške (?), tj. klin nađen iznad nivoa sa zapečenom zemljom. U podgrupi nalaza koji se koriste kao delovi kućne arhitekture razlikujemo eksere i šarke. Od tri prona-

đena eksera, ekser sa T glavom, dužine 3 cm, nađen je nedaleko od istočnog profila. Jedan ekser, dužine 9 cm sa pločasto-proširenom glavom, pronađen je u crnoj zemlji sa lepom, iznad koje se nalazi nivo sa zapečenom zemljom, dok je drugi dužine 4 cm konstantovan iznad groba 54, uz ivice kapele. Konstantovane su četiri šarke, jedna sa rezom trakastog je oblika, zaobljenih krajeva, na jednoj strani malo proširena i sa kružnim otvorom (slika 9), nađena je u šutu iznad istočnog zida, druga je nađena u crnoj zemlji sa lepom iznad nivoa sa zapečenom zemljom uz južni profil, treća ispod kamene konstrukcije, a poslednja je pronađena u samoj crkvi.

Ključ svrdlo se sastoji od petouglaone glave, dok mu se telo pri kraju spiralno završava. Konstantovan

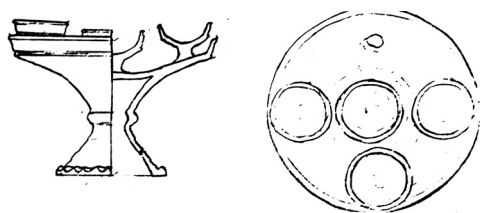
Slika 9. Šarka sa rezom (crtao Miloš Novaković)

Figure 9. Door-hinge (drawn by Miloš Novaković)

je oko zida prostorije (?). Aluminiјumska ručica nađena je među grobovima, dok je gvozdени predmet oblika slova 'T', dužine 20 cm čiji se jedan kraj završava tordiranim vrhom, a suprotan se račva tako da mu se kraci lučno povijeni na dole, nađen je uz južni profil iznad nivoa sa zapečenom zemljom.

Od crkvenih predmeta konstantovani su kadionica, kandilo i petohlebnica koji su pronađeni uz severni zid crkve. Kadionica je od mesinga, sa donjim delom u obliku čaše sa kružnom stopom i lanacem koji je učvršćen za središnji deo kadione. Pronađena je uz sam temelj crkve, uz njen severni zid. Kandilo je trapezastog oblika sa po četiri krstića sa svake strane i lancem. Petohlebnica ima postolje je u obliku tambura (slika 10) i zelenu glazuru spolja i iznutra.

U okviru predmeta posebne namene konstantovani su jedna košana oplata, polulučno savijena, sa utisnutim tačkama, i dva sileksa. Od numizmatičkog materijala pronađeno je 8 novčića. Turski srebrni novčić sa nejasnom predstavom konstantovan je uz

Slika 10. Postolje petohlebnice sa osnovom u obliku tambura (crtao Miloš Novaković).

Figure 10. Pedestal (drawn by Miloš Novaković)

zapadni zid objekta 1. Dve pare Kraljevine Srbije od bronce, koje potiču iz 1904. godine, takođe su nađene u blizini objekta 1. Na aversu se nalazi oznaka apoena, a na reversu grb Srbije. Deset para Kraljevine Srbije iz 1884. od bronce pronađene su u objektu 1. Na aversu se nalazi oznaka za deset apoena, a na reversu grb Srbije. Jugoslovenski novac iz 1945. godine, niklovan (?), takođe je nađen uz objekat 1. Srednje je očuvanosti. Na aversu se nalazi grb Jugoslavije sa devet zvezdica oko njega, a na reversu vrednost novca u sredini, dok je u dnu godina kovanja sa 15 zvezdica oko. Površina mu je 2.2 cm^2 . Dva dinara iz 1942. godine spadaju u seriju kovanića izdatih tokom Drugog svetskog rata. Na aversu se nalazi grb Srbije, a ispod natpis 'Srbija', dok je na reversu oznaka vrednosti, u sredini oznaka apoena i ispod godina '1942'. Mađarski novac iz 1901. godine od bronce (?), konstatovan je uz južni deo rova. Pronađeni su i još dva novčića dosta loše očuvanosti, novčić od dvadeset para i srebrni novčić koji je nađen u izbačenoj zemlji kod južnih vrata crkve.

Pronađene su dve lule. Prva ima poluloptastu osnovu, cilindrični recipijent, dugačak vrat sa jednostavnom krunicom i naglašenim dnom nađena je na podu prostorije 3. Druga lula ima dugačak vrat sa trouglastom krunicom, izraženo dno, sfernu osnovu u obliku cveta i zvonasti oblik pronađena je na proširenju uz zapadni profil. Gledosana je i sa spoljne i sa unutrašnje strane. Među pokretnim keramičkim materijalom razlikujemo dva tipa lonca, od kojih je, kod prvog nađen samo fragment oboda na kome se vidi ornamenat u vidu trake sa utisnutim tačkama. Na osnovu fragmenta možemo zaključiti da je lonac

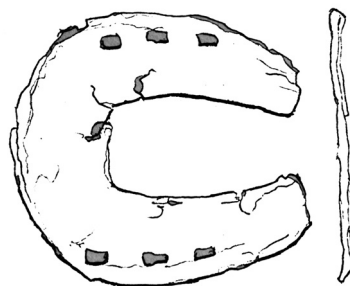

Slika 11. Lonac bez drške (crtao Miloš Novaković)

Figure 11. Pot without handle (drawn by Miloš Novaković)

bio približno jajolike forme i snažno izvijenog vrata. Nađen je uz istočni profil. Drugi lonac velikih je dimenzija, sa drškom i bez ukrasa (slika 11). Spolja je žućkasto-zelenkasta gleđ. Pronađen je pećnjak, koji ima usko i ravno dno i širi otvor, na podu prostorije 3 i gledosan je iznutra. Konstatovana zdela je koničnog i plitkog oblika sa ravnim i širokim dnom, grube izrade.

Od staklenih nalaza nađena su tri fragmenta za koje se pretpostavlja da su delovi čaša. Prvi nalaz je dno čaše, nađeno uz prostoriju 3, za razliku od drugog fragmenta, koji je nađen u jami i trećeg, koji je od crvenog stakla i konstantovan je u rovu. Pored ovih fragmenata uz kamenu konstrukciju u severois-

Slika 12. Potkovica (crtao Miloš Novaković)

Figure 12. Horseshoe (drawn by Miloš Novaković)

točnom uglu, u jami, pronađen je grlić boce. Od nalaza su konstantovani još i blokeja, metalna izbušena pločica, koja se zakiva na vrhove obuće i potpetice radi zaštite donova od brzog habanja. U prostoru kapele konstantovana je gvozdена mamuza. Pronađene su i dve potkovice (slika 12). Konstatovana je i predica, uz severni zid kapele, za koju pretpostavljamo da je korišćena za vezivanje konjske opreme. Međutim moguće je i njeno korišćenje za kopčanje pojasa i torbi. Predmet izliven u obliku rozete nađen je uz južni deo rov, dok je kresivo sa pločastim telom, pravougaonog preseka i polulučno savijenog kraka, koji se spaja sa telom, sasvim slučajno pronađeno na južnoj strani crkve.

Analiza nalaza i njihove analogije

Od ukupno 118 konstatovanih grobova u samo 15 grobova pronađeni su pokretni nalazi. Analogiju sa njima pronalazimo na nekropoli i crkvi u Slavković kod Ljiga. Na ovom lokalitetu konstatovano je 109 grobova i samo u nekolicini od njih pronađen je pokretan materijal. Nekropola je inače formirana duži vremenski period (Madas 1984: 21). Sličnost nalazimo i sa nekropom u Mirijevu, gde je otkriveno 160 grobova, od čega čak 41 ima priloge (Bajalović-Birtašević 1960: 6).

Najviše priloga iz nekropole manastira Gračanica pronađeno je u grobu 101 koji je bio smešten u blizini severnog temelja crkve i koji je imao nadgrobni spomenik. U grobu su pronađeni epitrahilj, blokeji, vlasi kose, koštica trešnje i ostaci drveta. Zbog nerazloženog stanja u kome su koštice trešnje i vlasi kose, pretpostavljamo da se radi o mlađem grobu verovatno sa kraja 19-og veka, što čini najmlađu fazu sahranjivanja u okviru nekropole manastira Gračanica. Zbog ostataka epitrahilja može se pretpostaviti da je tu sahranjena crkvena ličnost. Sudeći i po ostacima drveta konstatovanim u grobu da se prepostaviti da je telo pohranjeno u drvenom sanduku. Sličnu situaciju beležimo i kod grobova 67 i 27 gde su konstatovani samo ostatci po dva eksera, kao i u grobu 104, gde su pored jednog eksera, konstatovani i drugi nalazi. U sva tri groba beležimo loše očuvane ostatke skeleta i odsustvo nadgornih spomenika. Po tipu eksera slične primere nalazimo na nekropolama u Mirijevu i Slavković. U Mirijevu je konstatovan ekser u predelu karlice (Bajalović-Birtašević 1960: 15), dok u Slavković imamo eksera sa četvorostranom profilacijom (Madas 1984: 150).

Pronađeni nakit čine tri dugmeta konstantovana u pojedinačnim grobovima bez nadgornih spomenika nad njima. Grobovi u kojima je nađeno dugme sa pozlatom, kao i srebrno dugme nalaze se daleko od zidina crkve, dok je bronzano dugme nađeno uz njene temelje. Slična dugmad nađena su i u okviru nekropole u Slavković. Tu su u grobovima 2, 25, 47, 58 i 63 nađena bronzana loptastolika dugmad na tankoj peteljci (Madas 1984: 106). Isti tip dugmadi nalazimo i na nekropolama u Mirijevu, Ritopeku i kod Novog Brda. Pretpostavlja se da ovakva dugmad potiču iz 17-og veka (Tomić 1982: 51).

Među numizmatičkim materijalom konstatovana su dva novčića. Ugarski, potiče iz 1638. godine, nađen u grobu 63, bez kamene konstrukcije i drugih pokretnih nalaza. Venecijanski dukat pronađen u grobu 104, koji je imao nadgrobni spomenik, ali ostali pokretni nalazi nisu zabeleženi. Dukat je korišćen za vreme Ludovika Manina (1725-1802).

Pronađeni fragmenti keramike i stakla ne mogu da pruže određene informacije o tipu i odlikama posuda kojima pripadaju.

Kod tekstilnih nalaza, slični tragovi tkanine (epitrahilj i zelena, odevna tkanina) nalaze se i na nekropoli u Slavković u grobovima 32, 96, 103, gde su pronađeni komadi tkanine izvezene srebrnastom ili zlatastom žicom, koje ukazuju da su pokojnici sahranjivani u svečanom ruhu (Madas 1984: 109).

U okviru nalaza koji su pronađeni u kompleksu crkve najviše je metalnih predmeta. Kadionica i kandilo nađeni su na približno istom mestu, uz temelj severnog dela crkve. Slični primerici, kadionica od mesinga koje su iz perioda oko 1830. godine i posrebreno, gravirano kandilo, iz 1870. godine, nađeni su u manastiru Stjenik (Rajić 1994: 15). Slično postolje petohlebnice kao i ovo, samo izrađeno od srebra, nađeno je u manastiru Piva i potiče iz 1617. godine (Vasilić 1989:105).

Od predmeta koji su korišćeni kao alat, svrdlo je po svom izgledu analogno sa primerkom pronađenim u Smederevskoj tvrđavi Veliki grad, a koji se datuje u vreme 16. ili 17. veka (Cunjak 1994: 105). Za čekić, koji je pronađen uz južni temelj crkve sa razvijenim krakovima, pretpostavlja se da je korišćen za rad u građevinarstvu. Sličan je primerku konstatovanom na Beogradskoj tvrđavi i sudeći po toj hronologiji pripada vremenu 16. ili 17. veka (Cunjak 1994: 92). Takođe, pronađena alatka sa sečivom (srp), koja se često javlja na lokalitetima u srednjem veku, veoma je slična primeraku pronađenom u

Smederevu koji potiče iz 15. veka (1994: 99). Izuzev čekića, svrdla i srpa konstantovano je i nekoliko predmeta, kao što su aluminijumska ručica, gvozdена alatka, šira metalna traka, drška, predmet u obliku slova T, za koje se ne može tačno utvrditi za šta su korišćeni pošto su pronađeni samo fragmenti nekarakterističnog izgleda.

Od predmeta kućne arhitekture konstantovane su šarke različitog oblika kao i ekseri i ključ-svrdlo. Šarka sa rezom koja je pronađena u prostoriji 3, analogna je onoj pronađenoj u Smederevu i datuje se u period od 16. do 17. veka (Cunjak 2001: 122). Za preostala tri primerka nije bilo moguće naći slične analogije. U kompleksu crkve pronađeno je više eksera analognih onima pronađenim u okviru nekropole, kao i ključ svrdlo koje je pronađeno nedaleko od istočnog zida crkve za koje nije bilo moguće naći slične primerke.

Od konjske opreme konstatovane su dve potkovicе. Slična potkovicа koja je pronađena u blizini, na lokalitetu Vignjište (Pecikoza 2008: 193).

Od ostalih predmeta treba pomenuti blokeju, kao i kresivo koje se ređe javlja u srednjem veku i pretpostavlja se da je iz 16. veka (Cunjak 1994: 101).

U okviru numizmatičkog materijala najviše je zastupljen srpski novac iz 19. i 20. veka. U prostoriji 1, konstatovane su dve pare Kraljevine Srbije iz 1904. godine i nešto dalje od crkve 10 para Kraljevine Srbije iz 1884. godine i jugoslovenki novac iz 1945. godine. Dva dinara, mađarski novac iz 1901. godine i 20 para nađeni su otprilike na istom mestu u dvorištu crkve. Novčići su uglavnom pronađeni zajedno, ili u neposrednoj blizini, pa možemo govoriti o njihovom namernom ostavljanju na tom mestu.

U okviru pokretnih keramičkih nalaza imamo četiri fragmentisane posude koje se hronološki vezuju za vreme 14-15. vek (Bajalović-Hadžić-Pešić 1981), dok keramičke lule vezujemo za vreme od 17-19. veka (Filipić, Đukić 2007).

Zaključak

Nalazi u okviru nekropole manastira Gračanica nisu brojni, što je slučaj i kod drugih nekropola iz srednjeg veka na području Srbije. Datovanje nalaza ukazuje da je nekropola nastajala duže vreme, u periodu od 15. do 19. veka. Nalazi su konstatovani na različitim mestima, kako u okviru grobova, tako i njihovom položaju u odnosu na dvorište crkve.

Slično nalazima iz grobova, i za nalaze pronađene u okviru crkve ne uočava se nikakva pravilnost po mestu nalaženja.

Prisustvo pokretnog materijala koji potiče iz 16. veka ne protivreči istorijskim izvorima o periodu nastanka crkve. Po prisutnom arheološkom materijalu nekropola u Gračanici se ne izdvaja od drugih nekropola centralnog Balkana iz perioda od 16. do 19. veka, što proističe iz analogija sa nalazima sa tih lokaliteta.

Zahvalnost. Zahvaljujem se arheologu Radivoju Arsiću iz Zavoda za zaštitu spomenika kulture iz Valjeva koji mi je ustupio arheološku dokumentaciju koja je korišćena prilikom izrade ovog rada.

Literatura

Bajalović-Birtašević M. 1960. *Srednjovekovna nekropola u Mirijevu*. Beograd: Muzej grada Beograda

Bajalović-Hadžić-Pešić M. 1981. *Keramika u srednjovekovnoj Srbiji*. Beograd: Muzej grada Beograda

Cunjak M. 1994. Metalno oruđe iz smederevske tvrđave. *Viminacium*, 8/9: 87-119.

Cunjak M. 2001. *Srednjovekovni predmeti od gvožđa sa teritorije podunavskog i braničevskog okruga*. Smederevo: Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture muzeja Smederevo.

Filipić T., Đukić E. 2007. Srednjovekovne lule sa lokaliteta Šabačka tvrđava. *Petničke sveske*, 63: 327

Madas D. 1984. *Slavkovica*. Kragujevac: Zavod za zaštitu spomenika kulture Kragujevac.

Đurić-Srejić, M., Nikolić V., Stefanović S., Kelečević J., Đonić D. 1997. Antropološka analiza skeletnih ostataka iz nekropole oko crkve u Gračanici kod Valjeva. *Glasnik srpskog arheološkog društva*, 13: 233.

Pecikoza V. 2008. Srednjovekovna kovačka radionica na lokalitetu Vignjište u Gračanici. *Glasnik srpskog arheološkog društva*, 23: 193.

Rajić D. 1994. *Crkva Svetog Nikole u Ježevici* (katalog izložbe). Čačak: Narodni muzej.

Ranisavljević A. 2007. *Ranosrednjovekovna nekropola kod Mokrina*. Beograd: Srpsko arheološko društvo.

Tomić G. 1982. *Nakit na tlu Srbije srednjovekovnih nekropola od do veka*. Beograd: Narodni muzej

Vasilić A. 1989. Dva sakralna predmeta gotskog stila, kadionica i petohlebnica iz manastira Studenica. *Glasnik društva konzervatora Srbije*, 13: 105.

Marija Nešković

Analysis of Metal Finds from Necropolis of Monastery Gračanica

The aim of this paper was the analysis of mobile archeological material from the locality of Gračanica, near Valjevo. The purpose was the determination of the similarities and differences with material found on localities of middle-age Serbia between the 15th and 19th century, and also the confirmation of suspected dating of the necropolis and church complex. Analysis included 69 fragments of mobile archeological material, 54 of which were determined in the church complex and 15 in the necropolis. Results show that the archeological material can be differentiated into metal and ceramic finds, fragments of glass, jewelry and money. Judging by the basic characteristics, materials from the locality of Gračanica are not so different compared to finds from similar localities from the middle-ages.